



# La Penya del Moro

CENTRE D'ESTUDIS SANTJUSTENCS

Butlletí Informatiu núm. 3

juny 2007



## AL RENTAPEUS

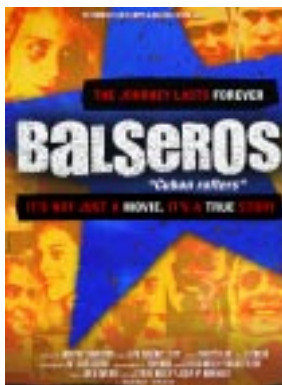
«30 MINUTS» és un programa setmanal de reportatges que s'emet des de l'any 1984, ininterrompudament. Cada programa analitza un tema en profunditat de primera línia informativa.



Joan Salvat, director de 30 Minuts

No hi ha, en principi, cap limitació sobre la temàtica que s'aborda en el programa, però, en general, es busquen temes rics en imatge, d'actualitat, amb contingut social i amb un criteri ampli per explicar un aspecte desconegut o nou d'uns fets. Els reportatges seran emesos al «Rentapeus» de la plaça Verdaguer de Sant Just.

## BALSEROS



**6 de juny de 2007  
a les 10 del vespre**

L'estiu del 94, un equip de reporters de Televisió de Catalunya van filmar i entrevistar set cubans i les seves famílies durant els dies previs a l'arriscada aventura de llançar-se al mar per arribar a la costa dels Estats Units, fugint de les dificultats econòmiques que assolaven el seu país.

Un temps després, els reporters van poder localitzar els cubans al campament de refugiats de la base de Guantánamo, on el govern nord-americà va portar els que havia rescatat en alta mar. Les famílies d'aquests homes i dones es quedaven a Cuba, sense notícies d'ells. Dels set cubans, només una dona, que va naufragar amb la seva «balsa», va haver de tornar a casa.

Set anys després que es llancesin a les aigües del Golf de Florida en busca d'un somni, l'equip de «Balseros» es retroba amb aquells personatges per descobrir quin ha estat el seu destí. Aquesta pel·lícula retrata amb detall i amb sensibilitat la seva evolució, la seva vida als Estats Units o la seva permanència a Cuba. La seva és la història d'alguns dels veritables supervivents del nostre temps, l'aventura humana d'uns naufragats entre dos móns.

«Balseros» és una pel·lícula protagonitzada per personatges reals, éssers humans complexos i diversos que s'aventuren en la persecució dels seus somnis. Són gent que s'allunya de la seva família amb la intenció d'aconseguir una vida millor. Ningú els jutja. L'equip de la pel·lícula s'hi acosta amb l'únic objectiu de descobrir les sensacions que guarden sota la pell. És periodisme construït amb els elements dramàtics i narratius de la millor ficció.

Els set cubans que protagonitzen aquesta història representen amb la seva personal peripècia els milers de persones de qualsevol lloc del planeta que abandonen la llar en busca d'un futur suposadament millor. Responen amb les seves accions, les enyorances i les pors al que coneixem com emigrants il·legals, clandestins o legalitzats, però sempre subjectes a un bon nombre de restriccions. No importa quin nom tinguin, la seva designació periodística, són «balseros», «espaldas mojudas», «subsaharians en pateres», «refugiats» ...

Aquesta és, doncs, una realitat universal i, malauradament, rabiosament actual. Però aquesta universalitat no impedeix que «Balseros» emfatitzi també alguns trets -humors, música i sentiments- inequívocament cubans, que ajuden l'espectador a identificar-se amb els personatges, fent la seva aventura més tremenda i alhora més sincera.

Tot el que els hi passa podria ser extrapolable a altres col·lectius, però només a ells els hi pot passar d'aquesta manera concreta.

## ELS NENS PERDUTS



**13 de juny de 2007  
a les 10 del vespre**

El reportatge mostra per primera vegada uns documents inèdits del Servei Exterior de Falange referents a la repatriació de nens que havien estat evacuats a l'estranger per les autoritats republicanes durant la guerra civil. Aquest informe reconeix que els nens són tornats a la força a Espanya, sense que els pares biològics els hagin reclamat.

1936

A mesura que les tropes sublevades de Franco van guanyant terreny, les presons comencen a omplir-se de persones que havien comès un únic «delicte»: ser fidels a la República. Convents, fàbriques, escoles.... centenars de llocs es van habilitar com a camps de concentració o improvisades presons per donar cabuda als opositors al nou règim. Entre aquests presoners hi havia milers de dones. Dones compromeses, dones militants de partits polítics d'esquerra o, senzillament, dones que eren l'esposa, mare o germana d'un republicà. I nens, molts nens que van néixer o que van ingressar a la presó amb les seves mares i que van passar els primers anys de la seva vida privats de llibertat per ser fills de «rojos».

Les males condicions higièniques i d'alimentació van fer que molts d'aquests nens morissin a la presó. D'altres, els més «afortunats», estaven privats de llibertat fins que afusellaven a la mare o fins que aquesta sortia en llibertat. Però l'edat màxima fins a la qual els

nens podien estar a la presó era els tres anys. Això plantejava un dilema a les dones que tenien el marit a la presó o afusellat i que no tenien ningú de la família ni cap amiat que pogués fer-se càrrec de la criatura. El destí d'aquests nens era, indefectiblement, anar a parar a un hospici d'Auxilio Social o algun col·legi religiós. I això, que podia semblar una solució, era temut per tothom. Era sabut que, sovint, quan un nen entrava en una d'aquestes institucions, els pares podien perdre'n la pista. O bé sortien completament transformats, educats per odiar els ideals dels pares, o imbuïts d'una religiositat que els podia abocar a fer-se monges o capellans. En el rerefons de tot això hi havia un personatge obscur que, des dels budells del règim, argumentava «científicament» per què els nens havien de ser separats dels seus pares. Es tracta del psiquiatre Antonio Vallejo-Nágera, cap del servei de Psiquiatria de l'Exèrcit. La seva formació, ampliada en alguns dels congressos psiquiàtrics fets a l'Alemanya nazi i amb els experiments que va fer amb les dones de la presó de Màlaga, alimentava la idea que l'única solució per als fills dels «rojos» era separar-los dels seus pares. Les característiques de la transició democràtica fan que alguns dels aspectes més foscos de la història recent d'Espanya no s'hagin explicat encara. El reportatge se centra en un d'aquests aspectes més desconeguts: els nens de les famílies republicanes com a víctimes innocents de la repressió franquista.

Veurem com els primers anys de la repressió incideixen amb molta virulència en l'univers femení. Milers de dones, embarassades o amb nens petits, són tancades a la presó, en unes condicions infrahumanes. Els nens moren fam i de malalties. Moltes mares són afusellades amb la incògnita de què serà dels seus fills. El patiment de les mares s'aguditza quan els nens compleixen tres anys i han de sortir de la presó. Si no tenen família a qui enviar les criatures, l'estat els ingressa a col·legis religiosos o hospicis d'Auxilio Social. El pitjor no és només la separació física, sinó el treball de mentalització que es feia en aquests centres per posar-los contra les idees dels seus pares.

# UN RIU CANSAT

Aquests dies, l'extrema sequera està posant a prova tot el que passa a dins i al voltant del riu Llobregat. Tots els problemes s'hi aguditzen: la contaminació es concentra, el subministrament a la població es fa més difícil, la fauna ho passa malament, la polèmica sobre les concessions hidràuliques augmenta, però des que va quedar clar que l'aigua de l'Ebre no vindria a la zona metropolitana de Barcelona, la importància del Llobregat s'ha multiplicat

Aquest «30 minuts» s'estructura com un recorregut seguint el curs de l'aigua del Llobregat i els seus afluent i examinant en cada tram els problemes que l'afecten. Aquest n'és un resum telegràfic:

**MINICENTRALS** Al llarg del riu hi ha més de 50 minicentrals elèctriques que desvien tot o la major part del cabal. Això asseca llargs trams del riu amb el consegüent impacte en la fauna i tot l'ecosistema. Però les minicentrals produeixen molta energia neta. Què cal fer? Hi ha pescadors que les voldrien enderrocar, els propietaris apel·len als seus drets i la funció econòmica i social de l'electricitat que produeixen. ¿Hi ha solucions intermèdies?

**LA PESCA.** Diversos grups de pescadors estan enfrontats per si s'han de fer repoblacions de peixos per poder pescar. Uns opinen que com que el riu està en mal estat s'ha de repoblar i acusen la Generalitat de no vetllar per la qualitat del medi, no deixar repoblar i voler apartar-los del riu. D'altres diuen que les repoblacions alteren l'equilibri i introdueixen espècies que són de fora i que això no permet la regeneració de la fauna autòctona.

**LA SAL.** Al costat del Llobregat i el Cardener creixen enormes muntanyes de sal que provenen de les mines de potassa de Sallent i Súria. Són milions de tones amuntegades sense gaire protecció que van deixant anat salmorra que s'infiltra en l'aquífer o va a parar al riu. El mal gust de l'aigua del Llobregat és a causa d'aquesta sal. Molts pous, fonts i rieres del Bages estan contaminats. D'altra banda, la feina de milers de persones depenen d'aquestes mines. La situació legal és confusa i les possibles solucions, cares i difícils.

**LA CONTAMINACIÓ INDUSTRIAL.** En els últims anys, el riu s'ha recuperat bastant gràcies



**20 de juny de 2007  
a les 10 del vespre**

a les dotzenes de depuradores que es van construir. Però encara hi ha alguns punts negres. Un és la indústria de pell d'Igualada que és molt conflictiva. L'altre és la riera de Rubí per l'alta concentració d'empreses. Moltes depuradores no acaben de funcionar bé perquè hi ha abocaments abusius. S'investiguen aquests abocaments i tothom nega que hi tingui la culpa, però les aigües encara baixen sense complir les normes.

**INFRASTRUCTURES.** En el tram final, el Llobregat és estrangulat per les infraestructures existents i les que es construeixen (TGV, ampliacions de metro, desviacions del curs, ampliació de l'aeroport...). En aquestes condicions, el riu es pot convertir en un canal i perdre la funció de corredor biològic o espai de lleure. I també es pot alterar i fer malbé l'enorme aquífer del delta del Llobregat, que és una gran reserva estratègica per a la població. Per exemple, quan durant uns quants dies es va deixar de potabilitzar aigua del riu per por que estigués contaminada per la radiació de Txernòbil, Barcelona va beure només d'aquest aquífer. Una part d'aquesta aigua subterrània de gran qualitat ja s'ha salinitzat per les obres del port i els usuaris de l'aigua estan preocupats.

Darrere de cada un d'aquests conflictes hi ha personatges i històries humanes que el reportatge segueix de prop. En acabar aquest recorregut, s'hauran descobert algunes de les realitats més desconegudes i complicades que hi ha darrere del simple i quotidià fet de beure un got d'aigua.

# GUERNICA, PINTURA DE GUERRA



**27 de juny de 2007  
a les 10 del vespre**

Fa 70 anys, l'aviació alemanya a les ordres de Franco va bombardejar Guernica, la ciutat sagrada dels bascos. El brutal atac va inspirar Picasso per pintar una obra mestra: el «Guernica». Des d'aleshores, aquest quadre s'ha convertit en un crit universal contra la barbàrie de la guerra.

A la tardor del 2006 es van complir 25 anys de l'arribada del «Guernica» a Espanya. El fet va coincidir amb el centenari del naixement de Picasso. Per desig exprés del pintor, el quadre no va arribar a territori espanyol fins que no va acabar la dictadura del general Franco. La seva arribada es va convertir en la certificació simbòlica de la recuperació de les llibertats democràtiques després de gairebé 40 anys de dictadura franquista. L'aleshores ministre de Cultura espanyol, Iñigo Cavero, va manifestar que el «Guernica» era «el último exiliado que regresa a España». La dirigent comunista Dolores Ibarruri, la Pasionaria, davant del quadre, va declarar: «La guerra ha terminado».

Però ni la vida ni el retorn del «Guernica» van ser fàcils: el quadre, de set metres de llarg per quatre d'alt, va haver de fugir de la Segona Guerra Mundial, va patir un atemptat, es va convertir en una icona mundial contra la barbàrie originada per la guerra i en un símbol contra la dictadura franquista, va patir desperfectes en ser enrotllat i desenrotllat 32 vegades, Franco va intentar recuperar-lo i, fins i tot un cop mort el dictador, van ser necessaris tres anys de negociacions secretes i complicades per

aconseguir-ne finalment el retorn. Aquesta existència excepcional és la matèria d'aquest documental.

A principis de gener de 1937, el govern de la República va encarregar a Picasso un quadre per exposar en el pavelló espanyol a l'Exposició Universal de París de 1937. Espanya està en plena Guerra Civil i el govern legítim vol fer una crida a la comunitat internacional per trencar l'aïllament de la causa republicana. El pintor accepta l'encàrrec fet per Josep Renau, director general de Belles Arts el 1937. Però en aquells moments, Picasso patia una crisi artística i personal -té relacions sentimentals amb tres dones- que li impediien trobar la inspiració. «Estaba muy deprimido en esa época» recordava Josep Renau, Yo mismo tenía miedo:»¡A ver que nos hace Picasso para la España combatiente!» Dentro, estábamos enardecidos...»

Tres mesos més tard de l'encàrrec, el 27 d'abril de 1937, avions alemanys de la Legió Còndor -la unitat militar més moderna del món que va ser posada per Hitler a les ordres del general Franco-, van bombardejar Guernica, la ciutat sagrada dels bascos, fins a reduir-la a runes. El brutal atac -en dia de mercat- va inspirar Picasso per pintar el quadre que li havia encarregat el govern de la República.

El 1939, davant la davallada republicana, va ser el mateix Picasso qui es va encarregar d'enviar el «Guernica» a Nova York, al Museu d'Art Modern, el Moma, per salvar el quadre dels efectes de la Guerra Mundial. El pintor va indicar expressament al museu que el quadre era allà només en dipòsit i que hauria de ser enviat a Espanya un cop el país recuperés les llibertats democràtiques. El quadre va arribar a Espanya, no sense dificultats, el 1981, 44 anys després de ser pintat i quan ja en feia sis que Franco era mort.

El documental dóna notícia d'històries poc conegudes, com l'existència d'un informe del FBI -de gairebé 200 planes- sobre Picasso, al qual, malgrat ser milionari, considerava un perillós element comunista. També s'explica en el documental l'atemptat que va patir el quadre a Nova York amb motiu de la guerra del Vietnam, els intents de Franco per recuperar-lo, les difícils i secretes negociacions per aconseguir la vinguda del quadre a Espanya o la censura que va patir el tapís del «Guernica» a l'edifici de les Nacions Unides durant l'anunci de l'atac dels Estats Units a l'Iraq.

# COSTA BRAVA, COSTA HERETADA

Els aldarulls d'aquest estiu a Lloret de Mar han tornat a posar d'actualitat una vella polèmica: quin tipus de turisme ha de tenir la Costa Brava i quin tipus de creixement urbanístic ha d'anar vinculat a aquest turisme. Hotelers, polítics i operadors turístics s'han enfrontat entorn el denominat «turisme de borratxera». El model de sol i platja, diuen alguns, un model que durant anys ha generat grans beneficis, està esgotat i cal buscar opcions de futur.

L'herència de la Costa Brava, la que hem rebut i la que passarem a les pròximes generacions, és un paisatge que ja no és tan idíl·lic, amenaçat per una urbanització desmesurada i sense direcció. Aquests últims anys, la febre constructora ha fet créixer el descontentament ciutadà. Diverses plataformes han intentat aturar, en contra de forts interessos immobiliaris i polítics, el que consideren una agressió al futur econòmic i mediambiental de la zona. Ja han tingut algunes victòries.

A l'Escala, el projecte d'un camp de golf a Vilanera, un dels escassos terrenys que encara queden sense urbanitzar, ha dividit el poble. D'una banda, hi ha els que creuen que el poble necessita oferir nous atractius per allargar la temporada turística. De l'altra, els que diuen que ja n'hi ha prou, que l'actual creixement urbanístic significa menjar-se avui el pa de demà. El «30 minuts» ha aprofitat els moments previs a la temporada d'estiu per retratar totes aquestes contradiccions.



**4 de juliol de 2007  
a les 10 del vespre**

La Festa de la Sal, que commemora cada any l'arribada al port de l'Escala de les embarcacions carregades de sal, els uneix a tots, homes i dones que han de viure tot l'any de l'economia de l'Escala. El Sr. Molinas, el rellotger que està a favor del golf; el Curru, el pescador que hi està en contra. O la Conxita, la carnissera que creu que totes dues bandes tenen raó. A més, «30 minuts» també ha entrevistat els afectats més directament pel projecte: l'anomenat «Astèrix», propietari d'un petit hort enmig de Vilanera que es nega a abandonar. O Carles Casamort, el propietari que ha invertit milions en un negoci que no aconsegueix tirar endavant.

El reportatge ha seguit també altres polèmiques urbanístiques, escampades per tot el litoral gironí. A Lloret i Tossa, per exemple, els alcaldes han decidit suspendre llicències a promotors que estaven a punt de començar a edificar, arriscant-se a haver de pagar indemnitzacions. El continu urbanístic entre Palamós, Platja d'Aro i Sant Feliu de Guíxols o l'artificialitat d'Empuriabrava són altres dels punts controvertits que segueix el «30 minuts» en aquest viatge per un litoral en perill.

El nou govern català ha anunciat reiteradament una nova sensibilitat en la protecció del territori. Recentment, l'anunci d'un pla per protegir 500 metres de litoral -la finca de Vilanera també hi ha estat inclosa- ha aixecat moltes expectatives. Però molts s'han sentit decebuts pel que consideren un pla poc ambiciós, i recorden que, a la massificació i destrucció de l'herència de la Costa Brava, hi han contribuït polítics de tots colors.

## EL COMBOI DELS 927



**11 de juliol de 2007  
a les 10 del vespre**

El 24 d'agost de 1940, un tren amb 927 refugiats espanyols –molts d'ells catalans- sortia de l'estació d'Angulema, a la regió francesa de la Charente. Les tropes alemanyes de Hitler acabaven de partir França en dues, i els refugiats creien que els portaven a zona no ocupada. Però aviat es van adonar que enfilaven cap al nord. Quatre dies més tard van arribar al poble de Mauthausen. No els sonava de res el nom d'un camp de concentració que, al cap d'uns anys, seria un dels símbols de l'holocaust i l'extermini. Allà mateix es va produir una dramàtica separació: els soldats alemanys van obligar a baixar els homes, ja fossin vells o criatures, a partir dels 13 anys. Era l'inici de la tragèdia. 470 persones queden internades al camp de Mauthausen, on en morirà el 87%

Els 457 restants, dones i nens petits, comencen un llarg recorregut de tornada. A la desesperació per veure com els han arrencat els homes dels braços s'afegeix la incertesa pel seu destí. La parada en un camp de concentració femení –que podria ser Ravensbrück- feia témer el pitjor. Finalment, i després de 18 dies de viatge en condicions infames, les dones i criatures són retornades a l'Espanya de Franco, la mateixa d'on havien fugit acabada la Guerra Civil. Els espera presó, persecució i el neguit de no poder preguntar pels se

us familiars deixats a Mauthausen.

Al camp, els espanyols havien estat dels primers d'arribar-hi. Es pot dir que pràcticament

el van construir. I també van ser dels primers de patir les conseqüències de la ira dels nazis: encara no havien arribat ni els jueus ni els russos per descarregar la seva bogeria exterminadora. Però els que van sobreviure no van callar: els més joves d'aquest comboi formaran part del comando dels "Poschacer", peces clau per treure a l'exterior els clixés i fotografies de Francesc Boix, que van ser proves fonamentals de les crueltats dels nazis al judici de Nuremberg.

Aquest comboi es caracteritza per ser el primer tren de deportats de tota l'Europa occidental carregat amb famílies senceres amb destinació a un camp d'extermini nazi. Població civil, refugiats en estat pur, que seran considerats "apàtrides" quan el ministre de Franco Ramón Serrano Súñer se'n va desentendre. La documentació trobada prova que, fins a quatre vegades, les autoritats nazis van preguntar als seus homòlegs espanyols què feien amb aquells "dos mil rojos españoles de Angulema". No es van molestar mai a contestar. Tot i que sabien que la meitat dels passatgers van anar a parar a Mauthausen, alguns documents tenen una nota manuscrita al marge demanant que s'arxivi l'assumpte "puesto que no parece oportuno hacer nada al respecto".

La història d'aquest comboi ha quedat amagada dins l'oblit i el silenci generalitzat cap a les víctimes del franquisme. A més, la potència del record de col·lectius com el jueu ha acabat d'arraconar la tragèdia d'aquests espanyols que van morir als camps de concentració alemanys. Els pocs que es van salvar no van poder tornar a l'Espanya de Franco o ho van haver de fer callant. Potser en aquest silenci i en aquest oblit podem trobar una explicació als brots neonazis i feixistes cada dia més freqüents. Potser el fet que no hi hagi cap monument d'homenatge a aquests compatriotes ens hauria de fer témer que es compleixi allò que diu que qui no coneix la seva història corre el risc de repetir-la.

El reportatge ha recopilat els testimonis d'una trentena de supervivents del comboi, tant dels que van acabar a Mauthausen com dels que van tornar a Espanya, així com de refugiats a Angulema que es van salvar de pujar al tren. El rodatge s'ha fet a França, Àustria i Espanya i han estat consultats una vintena d'arxius espanyols, europeus i nord-americans.

## FRANCO VISITA CATALUNYA

**El 26 de gener de 1939 les tropes de Franco van entrar a Barcelona. Un mes després, quan la guerra encara no s'havia acabat, Franco va presidir una desfilada a la Diagonal. A partir d'aleshores, l'avinguda es va dir del Generalísimo Franco i el cop militar del general contra la República es va convertir en una dictadura vitalícia. En aquests gairebé 40 anys de règim autoritari, Franco va visitar Catalunya 14 vegades.**

Es repassen algunes de les «amistats» catalanes del dictador, un vincle que va néixer durant la guerra civil, quan alguns empresaris i polítics conservadors catalans es van passar al bàndol anomenat «nacional» -en molts casos, perquè corria perill la seva vida- i es van convertir en els «catalans de Burgos». L'empresari Miquel Mateu -que seria el primer alcalde franquista de Barcelona- n'era un. Franco acostumava a ser hoste seu al castell de Peralada. Un dels habituals en aquestes vetllades de Franco a Peralada era el pintor Salvador Dalí. Una intervenció personal del dictador va fer possible la construcció del Museu Dalí a Figueres.

A Sant Sadurn d'Anoia, Franco també hi tenia un amic: Manuel Reventós, el propietari de can Codorniu. El dictador en va visitar les caves en agraïment per l'ajuda prestada per la família Reventós a l'exèrcit nacional durant l'ofensiva de les tropes franquistes contra Catalunya: la família va cedir la seva finca de Raimat, al Segrià, perquè s'hi instal·lés l'estat major de l'exèrcit nacional.

Franco només volia amics o «gent afecta» al seu voltant. Durant les seves visites a Catalunya, la policia detenia «preventivament» i enviava a la presó els «enemics del règim» més destacats. Àngel Rozas, fundador de Comissions Obreres i detingut setze vegades, recorda que en una d'aquestes detencions preventives va coincidir amb una persona que no sabia per què l'havien detingut. «Yo no sé nada -recorda Rozas que li va dir-; a mi padre siempre lo detenían, pero mi padre hace cinco años que murió; han venido, no me han hecho ni caso y se me han llevado a mí.»

El reportatge també recorda la visita que va



**18 de juliol de 2007  
a les 10 del vespre**

fer Franco al Vallès amb motiu de les inundacions de l'any 1961, que van causar més de vuit-centes morts. Franco va anar a la zona afectada sis dies després, per fer coincidir la visita amb el primer d'octubre, el «Dia del Caudillo».

Franco aprofitava les seves visites per fer moltes inauguracions. A Tortosa, hi va inaugurar un monument a la batalla de l'Ebre vint-i-vuit anys més tard dels cèlebres combats. A Barcelona va inaugurar l'aquari del Zoo, i la seva escorta va estar a punt de matar una foca perquè es van pensar que anava a atacar al Generalísimo. També a Barcelona va fer el lliurament simbòlic de les claus d'uns nous habitatges de baix cost del Grup La Pau per a membres del sindicat vertical i per a barraquistes. Però els acabats eren tan dolents i les carències del barri tan grans que els seus habitants, franquistes i antifranquistes, es van unir en la mateixa lluita veïnal.

Franco va visitar Catalunya per últim cop el 1970. En aquella ocasió havia de presenciar la final de la Copa del Generalísimo, al Camp Nou. Tot feia pensar que el desenllaç seria entre el Reial Madrid -que tenia les simpaties del règim- i el Barça. Però l'actuació de l'àrbitre Guruceta va eliminar l'equip blaugrana. «Aquella actuació d'aquest àrbitre -recorda Agustí Montal, president del Barça en aquell temps- ens va fer molt mal esportivament, però ens va significar com una junta directiva que volíem tornar a ser i tornar a fer un Barça que fos el representant -en aquells moments molt més que ara- de les virtuts i dels defectes d'un país al qual sempre havien tractat malament.»

# VÍCTIMES DE LA TRANSICIÓ



**25 de juliol de 2007  
a les 10 del vespre**

La transició espanyola potser va ser modèlica, però no va ser pacífica. Des de la mort de Franco fins a les primeres eleccions democràtiques, és a dir, des del novembre de 1975 fins al juny de 1977, a Espanya van morir 60 persones a causa de la violència política. Aquest «30 minuts» presenta un repàs als episodis més violents d'aquell any i mig.

En aquella època no només assassinaven els grups terroristes que encara ho fan -ETA i GRAPO-. Els grups d'ultradreta -que aleshores rebien el nom d'«incontrolados»- també mataben. Els dos extrems coincidien en un punt: fer tot el possible per impedir que Espanya arribés a la democràcia. Aquesta possibilitat, que hi hagués una involució en el procés, també era vista amb simpatia per elements vinculats a l'antic règim i membres de la cúpula militar.

Un testimoni clau d'aquella època, el general Sáenz de Santamaría, cap d'estat major de la Guàrdia Civil en aquella època i que més tard va ocupar alts càrrecs dins de la lluita antiterrorista, assenyala en el programa que «los mandos militares, sobre todo los mandos más elevados, se oponen a todo cambio y empieza lo que se llamó 'ruido de sables'. Nos conocíamos todos y hubo muy pocos que pensasen que había que llegar a una democracia». El líder del partit ultradretà Fuerza Nueva, contrari a la transició -Blas Piñar-, confirma aquest

extrem en el reportatge: «Hubo ruido de sables, ciertamente, pero los sables se quebraron. El sable debe mantenerse en la mano para utilizarse en situaciones extremas, pero cuando se saca de la vaina y se deja en un atril, se deja en un escaparate, pero no se utiliza, cuando se ve que el sable no funciona, el enemigo te pega más fuerte».

Les forces d'ordre públic, com s'anomenava aleshores la policia i la Guàrdia Civil, dos cossos militaritzats, van passar d'un règim dictatorial on la seva missió principal era la repressió, a un altre de predemocràtic que no acabaven d'entendre cap a on anava i per al qual no havien estat ni preparats ni dirigits. La conseqüència va ser que la major part de morts i ferits per la violència política en aquell període van ser causats pels agents policials. Igualment, tal i com denunciava Amnistia Internacional en aquella època, les tortures i maltractaments a detinguts per raons polítiques sovintejaven a les comissaries. «Éramos gente que teníamos una baja preparación para actuar en la calle, porque nuestra misión, la misión de la policía armada, que nació en el 41, en plena dictadura, eran: vigilancia permanente y represión, y a esos casos nos ajustábamos.» «Si no tenían mucha mejor actuación es porque nosotros no teníamos mandos naturales, nuestros mandos procedían del ejército, tenían otras miras, referentes a lo que era la actuación en la calle, a lo que era el trato con el público», diu en el reportatge un policia antidisturbi d'aquell temps. Manuel Fraga Iribarne i Rodolfo Martín Villa, ministres de Governació de l'època també analitzen aquell període i el seu paper en el programa.

A través de material audiovisual provinent de diverses televisions i de particulars, el reportatge recorda fets com la mort de cinc obrers a Vitòria per la policia; l'agressió dels ultradretans durant el viacrucis a Montejurra, els segrestos d'Antonio María Oriol Urquijo, president del Consell d'Estat, i del general Emilio Villaescusa, president del Consell de Justícia Militar, per part dels GRAPO; l'assassinat dels cinc advocats laboralistes del carrer Atocha de Madrid; l'activitat terrorista de grups com ETA, GRAPO i els independentistes canaris del MPAIAC o les nombroses morts causades per les forces de seguretat en la repressió de manifestacions públiques i els episodis de «guerra bruta».